

»izmicanje« ne smemo prerano i sasvim naivno da označimo kao »kretanje«, pri čemu ono što se kreće — ostaje, ili gde vreme i prostor grade povezanu putanju tog kretanja. Ne znamo da li živo biće koje smrću »izmiče« — prelazi u ništa ili u neki »drugi svet«. Nama, živim svedocima, umiranje se pokazuje kao izmicanje, nestajanje iz pojavne sfere, ali mi ipak nemamo nikakav fenomenalni pojam, pa čak ni pouzdan fenomenalni model jednog takvog »povlačenja« i njegovog — kuda. Naše mišljenje zataji pred umiranjem, pred krajem onoga što živi, mada smo tako nešto videli već bezbroj puta. Od velike je važnosti utvrditi upravo ovaj momenat i pre svega — izdržati. Čovek koji postoji u brizi za sebe samog, najčešće ne želi da se razračuna s tamom u kojoj smo zaogrnuti velom smrti. On kao da skoro ne može da živi s tom nerasvetljenom tajnom i pokušava »da dopre iza zastora«. Mi skrivamo i na različite načine potiskujemo stvarni problem, sebi samima oduzimamo mogućnost da se na produktivan način suočimo s misterijom smrti i života, jer odmah iznalazimo neki »skriveni svet«, koji je samo dupliranje pojavnog sveta i ovdje i sada — u vremenu i prostoru poseduje svoje prototipske modele. Mi ne podnosimo pogled u »prazninu«, mi posedujemo jedan »metafizički horror vacui«. Operišemo projekcijom zemaljskih odnosa sve do »zemlje mrtvih«, shvatamo smrt kao kapiju kroz koju se prolazi da bi se stiglo na jednu drugu stranu sveta. Mi smatramo običnim i ne naročito napornim ljudsko stanje koje se u odumiranju živih bića odvija do jednog »ništa«, koje nije ni ovdje ni tamo, nema mesta ni vremena, ne javlja se ni »bilo gde«, ni »bilo kada«, na svetskoj pozornici pojavljivanja. Znamo, doduše, da se oblici neorganskog sveta raspadaju, a ipak ne možemo da sagledamo šta je postojanost materijalne supstance koja čini svet, šta znači ovaj vremenski horizont postojanja — u suprotnosti s kratkotrajnim opstankom živih bića i njihovim »krajem«. Ono što je živo ostavlja za sobom posle smrti — samo svoj leš; ono »samo« (ako to uopšte i ima smisla) »izbavlja« se na jedan potpuno neshvatljiv način. Uobičajene predstave o »razdvajanju« dvaju momenata živog bića, o raspadanju »duše« i »tela« na samom kraju, ostavljaju potpuno nezamislivim takvo jedno razdvajanje. Razdvajanje elemenata nam je dobro poznat proces, bar kad se radi o delovima tela. Nešto što je bilo celina — raspada se, a to se odvija na jednom mestu i u jedno vreme. Raspadnuti delovi su u istoj prostornoj i istoj vremenskoj ravni. A kada se događa razdvajanje duše od tela? Tvrdi se da je to razdvajanje izlazak duše iz tela, njeno udaljšavanje od sveobuhvatne povezanosti prostorno-vremenskog sveta pojava.

Ali, u tom slučaju, razdvajanje ne može da bude savršena pojava u tom svetu pojava i ne može sam po sebi da postane fenomen za nas. Ko ustaje na takvom razdvajanju i postavlja ga kao proverljivu tvrdnju, morao bi, sem toga, i da da obaveštenje kako to da posle smrti uz ljudska bića postoji i dalje život, postojanje post mortales — a zbog čega ga nema i kod biljaka i životinja. Ovdje se javljaju zamršene nejasnosti. Sigurno je poštenije izdržati takve nejasnosti u odnosu prema ljudskoj smrti, odbaciti ih kao fantastični svet snova, ogrnut lakim, prozirnim carstvom magle — onoga što se ne može dokazati i opovrgnuti. Ne znamo kuda to živo biće tone, napuštajući ovozemaljski dan, ne znamo da li i kako se raspada duša, a ne samo telo. A ipak smo svesni prolaznosti svih živih bića u prirodi, svesni smo tog malo razumljivog procesa koji uvek zavodi da govorimo jezikom slika i poređenja. Sužavanje problematike s kojom se nosimo na našem misaonom putu, sastoji se u tome što ne smemo da pretpostavimo postojanje ontološki jasnog shvatanja svršetka i prolaznosti, na čijim bi se horizontima moglo održati pitanje o ljudskoj smrti — i da smo prisutnošću smrti u našem postojanju prisiljeni da pitanje tog postojanja izgnamo iz oblasti fenomena. Skončavamo li mi kao i druge stvari? Da li je naša smrt raspadanje oblikovane pojave na njene sastavne delove i deliće — skončavamo li mi kao i ljljani u polju, koji usahnu na sunčanoj žezi, ili kao vrbac koji padne s krova? Da li je u uopšteno slučajno razumevanje kraja živih bića uključena i smrt čoveka? Možemo li otuda s pravom uzimati modele da bismo razjasnili svoju buduću ništavnost?

Činimo li upravo time promašaj u razumevanju onog bitnog što nas baca iz postojanja? Kako ćemo pravim putem stići do dimenzije tih, ovde mogućih i važnih, potrebnih pitanja? Ne radi se o tome da se potvrdi bilo kakva fantastična prednost ili preimućstvo čoveka, da se uporedi njegovo prolazno postojanje s prolaznošću živih bića prirode, neslobodnim i bez razuma biljkama i životinjama, da se čovek izdigne iznad njih, kao da su ona određena da postoje u visini njegovih nogu. Radi se samo o ontološkoj analizi ljudske smrti, o shvatanju čoveka kao nečeg smrtnog. Gde bi to trebalo i moglo da se utvrdi? Još nije rešeno — tek bi trebalo ispitati i procenti da li stav čoveka pojedina prema njegovoj budućoj smrti s pravom preuzima upravljanje tim pitanjem i da li postoji neki iskonski stav ljudske zajednice prema smrti, koji predstavlja i moralni razlog svih ljudskih veza sa svetom. Razumevanje smrti možda ne pristiće samo iz straha pred budućom prolaznošću; ono bi moglo da pristiće i iz ponašanja živih prema precima, iz misterija o umrlom duhu, da bude očuvano u najstarijem kultu — u kultu mrtvih.

* Napomena: *Metaphysik und Tod* (Metafizika i smrt), (str. 19—29), Kohlhammer, Stuttgart 1969.

Prevod s nemačkog: Ljiljana Banjanin

martin heiddeger (martin hajdeger)

egzistencijalna skica nekog prâvog bivanja do smrti*

Opstajanje se činjenički ponajpre i ponajčešće odražava u nekoj nepravdom bivanju do smrti. Kako da se »objektivno« okarakterise ontološka mogućnost nekog *prâvog* bivanja do smrti, ako se opstajanje na kraju nikada ne odnosi zapravo prema svome kraju ili ako pak to prâvo bivanje po svome smislu mora ostajati skriveno za druge? Nije li skica egzistencijalne mogućnosti nekog tako problematičnog egzistencijalnog mogućstva bivanja neki fantastični poduhvat? Šta je potrebno da bi jedna takva skica prevazišla meku samo pomišljajnu, proizvoljnu konstrukciju? Pruža li samo opstajanje uputstva za tu skicu? Daju li se iz samoga opstajanja izvesti osnove njegove pojave pravoshodnosti? Može li sada postavljeni ontološki zadatak iz dosadašnje analize opstajanja prihvatiti prethodna naznačenja koja svoje smeranje nagone u meku sigurnu kolotečinu?

Egzistencijalni pojam smrti je utvrđen, a time i ono prema čemu neko prâvo bivanje do kraja treba da može da se odnosi. Zatim je okarakterisano neprâvo bivanje do smrti i time prohibitivno prethodno naznačeno kako prâvo bivanje do smrti *ne* može da bude. Sa tim pozitivnim i prohibitivnim uputstvima mora se dati skicirati egzistencijalna gradnja nekog prâvog bivanja do smrti.

Opstajanje se konstituiše kroz otključenost [dokučenost], to jest kroz neko nailažljivo razumevanje. *Prâvo* bivanje do smrti *ne* može da izvrda ispred najsvojskije, neodnošajne mogućnosti, i da je u tome izbegavanju *zakrije*, i da je *pretumači* za razumnost se-čega. Otuda egzistencijalna skica nekog prâvog bivanja do smrti mora istaći momente jednog takvog bivanja, koji ga konstituišu kao razumevanje smrti u smislu ne bežećega i ne zaktivajućega bivanja do označene mogućnosti.

Ponajpre valja bivanje do smrti označiti kao neko *bivanje do neke mogućnosti*, i to do neke izuzetne mogućnosti samoga opstajanja. Bivanje do neke mogućnosti, to jest do nečega mogućega, može da znači: iz-bivanje [das Aus-sein] u nešto mogućće kao brinjenje za njegovo ostvarivanje. U oblasti priručnoga-čega i predručnoga-čega stalno nailazimo na takve mogućnosti: na dostižljivo-šta, ovladljivo-šta, prohodljivo-šta i slično. Brinuće iz-bivanje u nešto moguće ima tendenciju da *mogućnost* mogućčega-čega *uništi* činjenjem toga raspoloživime. Ali je brinuće ostvarivanje priručne građe (kao izradivanje, pripremanje, premeštanje itd.) uvek samo relativno ukoliko i ostvareno-šta još, i upravo, ima svojstvo bivanja stanja. Ono ostaje, premda ostvareno, kao stvarno-šta nešto moguće za . . . , i karakterise ga neko da-bi. Ova analiza treba jedino da učini razgovetnim kako se brinuće iz-bivanje odnosi prema mogućemu-čemu: ne u tematsko-teorijskom posmatranju mogućčega-čega kao mogućčega-čega, niti čak u pogledu njegove mogućnosti kao takve, već tako da ono motreći *unaokolo* od mogućčega-čega motri *dalje* na za-šta-[je-to]-moguće-šta.

Dotično bivanje do smrti očevidno ne može imati svojstvo brinućega iz-bivanja u svoje ostvarivanje. Jednom, smrt kao moguće-šta nije nikakvo moguće priručno-šta ili predručno-šta, već neka mogućnost bivanja *opstajanja*. Ali bi onda brinjenje za ostvarivanje toga mogućčega-čega moralo značiti neko dovođenje do odživljavanja. No, opstajanje bi se time lišavalo upravo tla za neko egzistirajuće bivanje do smrti.

Ako se, dakle, pod bivanjem do smrti ne podrazumeva neko njeno »ostvarivanje«, onda to ne može da znači: zadržavati se pri kraju u njenoj mogućnosti. Jedno takvo odnošenje sastojalo bi se u »mišljenju na smrt [sećanju smrti]«. Takvo odnošenje pomišlja na mogućnost: kada i kako bi se ona [mogućnost] svakako mogla ostvariti. To mudrovanje o smrti ne oduzima joj doduše potpuno njeno svojstvo mogućnosti, o njoj se još uvek mudruje kao dolazećoj, ali je svakako ublažava neko proračunavanje hotenje raspolaganja njome. Ona treba kao moguće-šta da pokaže što manje od svoje mogućnosti. Ali zato u bivanju do smrti, ako ono okarakterisano mogućnost kao *takvu* ima da razumevajući drugačije otključi [dokuči], mora se mo-

gućnost razumevati neublažena kao mogućnost, kao mogućnost izgrađivati, i u odnošenju prema njoj kao mogućnost izdržavati.

Ali se prema nečemu mogućemu u njegovoj mogućnosti opstajanje odnosi ipak u iščekivanju. Za neku napeto-bit prema njemu može se nešto moguće u svome »da li, i da li ne, ili naposljetku ipak« nesmetano i mesuženo susretati. Ali zar analiza sa pojavom iščekivanja ne nailazi na istu vrstu bivanja prema mogućem-čemu, koja je već označena u brinućem iz-bivanju u nešto? Svako iščekivanje razume i »ima« svoje moguće-šta po tome: da li, i kada, i kako će ono svakako biti stvarno predručno. Iščekivanje nije samo pogdekada neko gledanje dalje od mogućega-čega na njegovo moguće ostvarivanje, već suštastveno neko očekivanje toga. I u iščekivanju leži neko odskakivanje od mogućega-čega i zakoračivanje u stvarno-šta, za što se iščekivano-šta iščekuje. Iz stvarnoga-čega i ka njemu uvlači se shodno očekivanju moguće-šta u stvarno-šta.

Ali bivanje do mogućnosti kao bivanje do smrti treba prema njoj da se odnosi tako da se ona u svome bivanju i za njega razotkriva kao mogućnost. Takvo bivanje do mogućnosti shvatamo mi terminološki kao napredovanje u mogućnost. Ali zar ovo odnošenje ne skriva u sebi neko približavanje mogućem-čemu, i ne pomalja li se sa blizinom mogućega-čega njegovu ostvarivanje? No, to približavanje ipak ne teži nekome brinućem činjenju raspoložive nečega stvarnoga, već u razumevaćem dolaženju bliže postaje mogućnost mogućega-čega samo »veća«. Najbliža blizina bivanja do smrti kao mogućnost jeste nečemu stvarnome toliko daleka koliko i moguća. Ukoliko se nezakrivenije ta mogućnost razumeva, utoliko razumevanje čistije prodire u mogućnost kao mogućnost nemogućnosti egzistencije uopšte. Smrt kao mogućnost ne daje opstajanje ništa za »ostvarivanje«, i nešto što bi to kao samo stvarno-šta moglo da bude. Ona je mogućnost nemogućnosti ikakvoga odnošenja prema... svakome egzistiranju. U napredovanju u tu mogućnost ona postaje »sve veća«, to jest ona se razotkriva kao takva, kakva uopšte ne zna ni za kakvu meru, ni za kakvo više ili manje, već znači mogućnost bezmerne nemogućnosti egzistencije. Po svojoj suštini ta mogućnost ne pruža nikakav oslonac za iščekivanje nečega, za »oslikavanje« sebi mogućega stvarnoga-čega i zabavljanja te mogućnosti. Bivanje do smrti kao napredovanje u mogućnost omogućava pre svega tu mogućnost i oslobađa je kao takvu.

Bivanje do smrti je napredovanje u neko mogućstvo bivanja onoga bivajućega-čega čiji je način bivanja samo napredovanje. U napredujućem razotkrivanju toga mogućstva bivanja otključuje [dokućuje] se opstajanje samome sebi u pogledu svoje najkrajnije mogućnosti. A skicirati se prema najsvojiskijem mogućstvu bivanja znači: moći samoga sebe razumevati u bivanju tako razotkrivenoga bivajućega-čega: [naime] egzistirati. Napredovanje se pokazuje kao mogućnost razumevanja najsvojiskijeg najkrajnijeg mogućstva bivanja, to jest kao moguć-

nost prave egzistencije. Njeno ontološko ustrojstvo mora postajati vidljivo sa ispostavljanjem konkretne strukture napredovanja u smrt. Kako se vrši pojavno ograničavanje te strukture? Očigledno tako što mi određujemo svojstva napredujućega otključivanja [dokućivanja], koja moraju da mu pripadaju da bi ono trebalo da može da postane čisto razumevanje najsvojiskije, neodnošajne, nenadmašljive, izvesne i kao takve neodređene mogućnosti. Ostaje da se obrati pažnja da razumevanje prvenstveno ne znači: zivanje u neki smisao, već razumevati sebe u mogućstvu bivanja koje se u skici razotkriva.

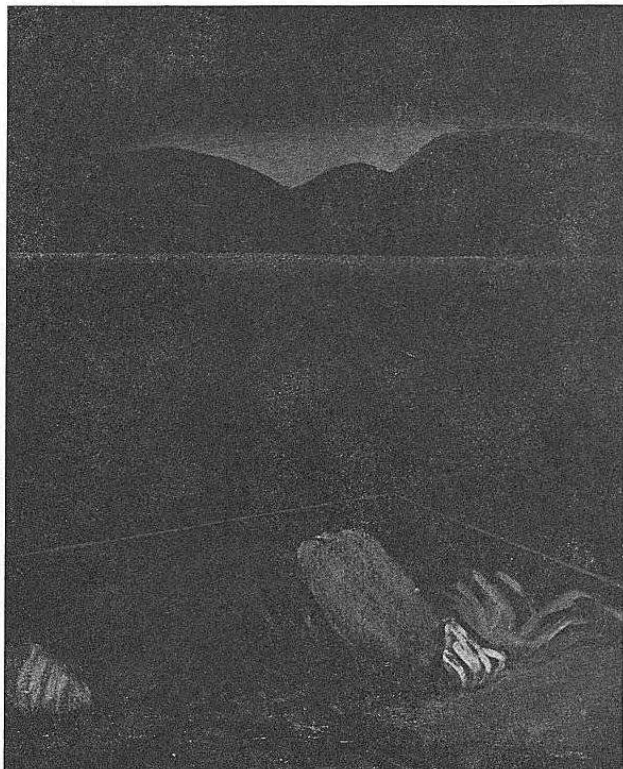
Smrt je najsvojiskija mogućnost opstajanja. Bivanje do nje otključuje [dokućuje] opstajanje njegovu najsvojiskije mogućstvo bivanja u kome se prosto-naprsto radi o bivanju opstajanja. U njemu može opstajanje postati očito da ono u izuzetnoj mogućnosti. Ostaje da se obrati pažnja da razumevanje prvenstveno napredujući može se već svakada od njega otrgnuti. Ali razumevanje toga »mogućstva« razotkriva tek činjeničku izgubljenost u svakidašnjosti samoga-se-čega.

Najsvojiskija mogućnost je neodnošajna. Napredovanje pušta da opstajanje razume da ono mogućstvo bivanja, u kome se prosto-naprsto radi o njegovom najsvojiskijem bivanju, ima da preuzme jedino od samoga sebe. Smrt ne »pripada« indiferentno samo sopstvenome opstajanju, već ona iziskuje to opstajanje kao pojedinačno. U napredovanju razumljena neodnošajnost smrti upojedinačava opstajanje [tu-stajanje] na samo sebe. To upojedinačavanje je jedan od načina otključivanja [dokućivanja] »tu«-čega za egzistenciju. Ono čini očitim da svako bivanje pri brinutome-čemu i svako sa-bivanje [skupa] sa drugima otkazuje ako se radi o najsvojiskijem mogućstvu bivanja. Opstajanje može da bude zapravo ono samo samo onda kada se ono za to omogućuje iz samoga sebe. Ali otkazivanje brinjenja i staranja ipak nikako ne znači neko odvezivanje tih načina opstajanja od pravoga samo-bivanja [samo-biča]. Kao suštastvene strukture ustrojstva opstajanja one sa-pripadaju [skupa] u uslovljavanje mogućnosti egzistencije uopšte. Opstajanje je zapravo ono samo samo ukoliko se ono kao brinuće bivanje pri... i starajuće bivanje sa... skicira prvenstveno prema svome najsvojiskijem mogućstvu bivanja, a ne prema mogućnosti samoga-se-čega. Napredovanje u neodnošajnu mogućnost primorava napredujuće bivajuće-šta u mogućnost da svoje najsvojiskije bivanje samoga sebe preuzme iz samoga sebe.

Najsvojiskija, neodnošajna mogućnost je nenadmašljiva. Bivanje do nje pušta da opstajanje razume da mu kao najkrajnija mogućnost egzistencije predstoji da samoga sebe preda [napusti]. Ali napredovanje ne izvrđava nenadmašljivosti kao nepravo bivanje do smrti, već se za nju oslobađa [već joj se slobodno predaje]. Napredujuće postajanje slobodnim za sopstvenu smrt oslobađa od izgubljenosti u mogućnostima koje slučajno navaljuju, i to tako što ono činjeničke mogućnosti, koje su smeštene [otvorene] pre nenadmašljive mogućnosti, pušta da pre od svega zapravo razumeva i izabira. Napredovanje otključuje [dokućuje] egzistenciji kao najkrajniju mogućnost samopredavanje [samonapuštanje] i tako razbija svako ukoćivanje na bilo kada dostignutoj [etapi] egzistencije. Opstajanje se, napredujući, čuva od toga da ne padne natrag iza samoga sebe i razumljenoga mogućstva bivanja i da »prestari za svoje pobeđe« (Nietzsche). Slobodno za najsvojiskije, od kraja amo određene, to jest kao konačne razumljene mogućnosti, opstajanje isključuje opasnost da iz razumevanja svoje konačne egzistencije ne prepozna mogućnosti egzistencije drugih koje ga nadmašuju ili pak da, pogrešno ih tumačeći, nasilno svodi na svoje — da bi se tako uputilo najsvojiskijoj činjeničkoj egzistenciji. Ako kao neodnošajna mogućnost smrt upojedinačuje samo da bi kao nenadmašljiva učinila razumevaćim opstajanje [tu-bivanje] kao sa-bivanje [skupa] za mogućstvo bivanja drugih. Pošto napredovanje u nenadmašljivu mogućnost sobom otključuje [dokućuje] sve pre nje smeštene [otvorene] mogućnosti, to u njemu leži mogućnost nekog egzistencijalnog predumljivanja čitavoga opstajanja, to jest mogućnost da egzistira kao čitavo mogućstvo bivanja.

Najsvojiskija, neodnošajna i nenadmašljiva mogućnost je izvesna. Način da je se bude svestan određuje se iz njoj odgovarajuće istinitosti (otključenosti [dokućenosti]). Ali izvesna mogućnost smrti otključuje [dokućuje] opstajanje kao mogućnost samo tako što ono napredujući do nje omogućuje za sebe tu mogućnost kao najsvojiskije mogućstvo bivanja. Otključenost [dokućenost] mogućnosti zasniva se u napredujućem omogućavanju. Održavanje sebe u toj istinitosti, to jest izvesno-bit otključenoga-čega [dokućenoga-čega], pogotovu iziskuje napredovanje. Izvesnost smrti ne može se izračunati iz ustanovljenja nailazećih smrtnih slučajeva. Ona se uopšte ne održava u nekoj istini (tosti) predrućnoga-čega, koje u pogledu svoje otkrivenosti najčistije nailazi za neko samo osmatrajuće puštanje susretanja bivajućega-čega sa sobom samime. Opstajanje se mora pre svega izgubiti u stanju stvari — što može biti neki svojstveni zadatak i mogućnost brige — da bi dobilo čistu stvarnost [die Sachlichkeit], to jest indiferentnost apodiktičke evidencije. Ako izvesno-bit što se tiče smrti nema to svojstvo, onda to ne znači da je ona nižega stepena negoli ona, već: ona uopšte ne spada u poredak stepenovanja evidencija o predrućnome-čemu.

Držanje smrti za istinitu — smrt je svagda samo sopstvena — pokazuje jednu drugu vrstu i izvornije je negoli ikoja izvesnost što se tiče nekoga unutarstvetovno nailazećega bivajućega-čega ili formalnih predmeta; jer ono je svesno bivanja u sve-

tu [u-svetu-biti]. Kao takvo ono iziskuje ne samo *neko* određeno odnošenje opstajanja, već i to opstajanje u punoj pravosti njegove egzistencije.² U napredovanju se opstajanje može uveriti u svoje najsvojiskije bivanje u njegovoj nenadmašljivoj celosti. Otuda evidentnost neke neposredne datosti doživljaja, ja-koga i svesti mora nužno zaostajati iza izvesnosti koja leži zapremljena u napredovanju. I to ne stoga što pripadajući način shvatanja ne bi bio strog, već zato što on u principu ne može za *istinito* (otključeno [dokučeno]) držati ono što on u osnovi kao istinito želi »tu-imati«: opstajanje koje *sam* ja *sâm*, i kao mogućstvo bivanja zapravo tek napredujući može da bude.

Najsvojiskija, neodnošajna, nenadmašljiva i izvesna mogućnost je u pogledu izvesnosti *neodređena*. Kako otključuje [dokučuje] napredovanje to svojstvo izuzetne mogućnosti opstajanja? Kako se skicira napredujuće razumevanje prema nekoj izvesnoj mogućstvu bivanja koje je stalno moguće, i to tako što *to kada*, u kome prosta-naprsta mogućnost egzistencije postaje moguća, ostaje stalno neodređeno? U napredovanju do neodređeno izvesne smrti otvara se opstajanje za neku iz njegovoga samoga toga-tu izviruću, stalnu *pretnju*. Bivanje do kraja mora se u njoj održavati i ne može je nikako odstraniti tako da čak mora izgrađivati neodređenost izvesnosti. Kako je pravo otključivanje [dokučivanje] te stalne pretne egzistencijalno moguće? Svako razumevanje je nailažljivo. Raspoloženje dovodi opstajanje pred bačenost njegovoga »da-li-je-ono-tu« — [čega]. *Ali nailažljivost, koja je u stanju da drži otvorenim stalno i prosto-naprsto, iz najsvojiskijega upojedinačenoga bivanja opstajanja uzlazice, ugrožavanje samoga sebe, jeste strah*. U njemu se opstajanje nalazi *pred ničime-čime moguće nemogućnosti svoje egzistencije*. Strah se straši »zbog mogućstva bivanja tako određenoga bivajućega-čega i tako otključuje [dokučuje] najkrajniju mogućnost. Pošto napredovanje prosto-naprsto upojedinačava opstajanje i pušta mu da ono u tom upojedinačavanju samoga sebe postane svesno celosti svoga mogućstva bivanja, u to samorazumevanje opstajanja iz svoje osnove spada osnovna nailažljivost straha. Bivanje do smrti je suštastveno strah. Nevarljivo, premda »samo« indirektno posvedočivanje za to daje označeno bivanje do smrti, kada strah preobrti u kukavičku bojazan i sa nadvladivanjem te bojazni pokazuje kukavištvo pred strahom.

Karakteristika egzistencijalno skiciranoga prāvoga bivanja do smrti da se ovako sažeti: *Napredovanje razotkriva opstajanje izgubljenost u samome-se-čemu i dovodi ga pred mogućnost, prvenstveno neoslonjeno na brinuće staranje, da ono bude samo, ali samo u strasnoj, od iluzija se-čega izbavljenoj, činjeničnoj, same sebe svesnoj i strašecoj-se slobodi do smrti*.

Sva bivanju do smrti pripadajuća odnošenja prema punoj sadržini okarakterisane najkrajnje mogućnosti opstajanja sabiraju se u tome da njima konstituisano napredovanje kao omogućivanje te mogućnosti razotkrivaju, odavijaju i održavaju. Egzistencijalno skicirajuće ograničavanje napredovanja učinilo je vidljivom *ontološku* mogućnost nekog egzistencijalno prāvoga bivanja do smrti. Ali se time onda pomalja mogućnost nekog prāvog mogućstva celo-biti opstajanja — *no ipak samo kao neka ontološka mogućnost*. Doduše, egzistencijalna skica napredovanja pridržavala se ranije dobijenih struktura opstajanja i puštala je da opstajanje tako reći samo sebe skicira prema toj mogućnosti, ne predočavajući mu i »spolja« mu ne namećući neki »sadržinski« ideal egzistencije. I uprkos toga ipak to egzistencijalno »moguće« bivanje do smrti ostaje egzistencijalno neka fantastična pretpostavka. Ontološka mogućnost nekog prāvog mogućstva celo-biti opstajanja ne znači ništa sve dotle dok se ne pokaže odgovarajuće ontičko mogućstvo bivanja i samoga opstajanja. Baca li se opstajanje ikada činjenički u meko takvo bivanje do smrti? I *zahteva* li ono samo iz osnova svoga najsvojiskijega bivanja neko pravo mogućstvo bivanja koje se određuje kroz napredovanje?

Pre odgovora na ovo pitanje valja naknadno istražiti u kojoj meri *uopšte* i na koji način opstajanje iz svoga najsvojiskijega mogućstva bivanja *daje svedočanstvo* o nekoj mogućoj pravosti svoje egzistencije, i to tako da je ono ne samo obelodanjuje kao egzistencijalno moguće, već i od samoga sebe *zahteva*.

Lebdeće pitanje o nekoj prāvnoj celo-biti opstajanja i njegovog egzistencijalnog ustrojstva biće postavljeno na oprobano pojavno tlo tek tada kada se ono bude moglo pridržavati neke od strane samoga opstajanja osvedočene moguće pravosti svoga bivanja. Ako uspe to da se jedno takvo osvedočenje i u njemu osvedočeno-šta fenomenološki otkrije, onda se ponovo postavlja problem *da li do sada samo u njegovoj ontološkoj mogućnosti skicirano napredovanje do smrti stoji u nekoj suštastvenoj vezi sa osvedočenim prāvim mogućstvom bivanja*.

Preveo Vlastimir Đaković

* Iz knjige: Martin Heidegger, »*Sein und Zeit*, Frankfurt/M, 1977, § 53, S. 260–267.

¹ Vgl. S 31, S. 142 ff.

² Vgl. § 62, S. 305 ff.

³ Vgl. § 29, S. 134 ff.

⁴ Vgl. § 40, S. 184 ff.

jovica acin

svetica i pakao

● Mistička ljubav i smrt

Nevidljiva, tamna, druga strana Meseca. Iako je ne vidimo, ona postoji i pripada Mesecu kao i ova — zabacujem glavu, možda je već minula ponoć, sveže je i drhtim, visoko nebo i jesenji raspored zvezda — koju sam upravo, dakle, gledao. Baš kao za tu nevidljivu mesečevu stranu, pesnik voli da i smrt pripada životu kao njegovo naličje, neobasjano ali svakad prisutno. No, možda je ipak možemo videti, prepoznati je kao nezrecivi gest, izvestan odblesak, ako se odvažimo i osvrnemo dok bežimo od nje. Tragajmo za njenim znamenom u onome što volimo, jer tada smo joj najbliži. I da hoćemo, u našoj moći zasada nije da joj izbegnemo. Možemo bar učiti o njenim oblicima, ili izobličavajućim učincima, o njenom nemuštom jeziku, od drugih koji su nalazili radosne načine da je dožive. Ni mi je, što da ne, nećemo preživeti. Proživimo je stoga na nečijem licu.

Izaberimo, dakle, one koji govore diskretno, podvrgnuti svojim željama i »zakonima svoga vremena«, i otuda ne znajući uvek o čemu stvarno govore za nas. Saznali su i ne znaju da su saznali. »Saznati saznato« zahvaljujući njihovom neznanju, jedno je od pravila hermeneutičkog ludila koje će možda već sutra za drugog postati jamstvo našeg neznanja. Konačno, svako znanje je samo božanska predrasuda, baš kao što u smrti svak sa svoje strane vidi našu predrasudu, govorio je Nietzsche.

Za predrasudu važi da ume i protiv naše volje da nas sama nade. Posle složenih poniranja ona iskrsava na izgled slučajno, kao nešto što nam je neznao otkuda palo na pamet, čemu ćemo tek docnije naći opravdanje. Pa zato kad već kažem *smrt*, zašto da sećanju ne dam njegovu? Kad kažem *smrt*, ne mogu onda da se ne setim jedne noći ili jednog sna kako u Rimu koraćam oko crkve Santa Maria della Vittoria. Živo sam čeznuo da uđem u nju. I još čeznem.

U jednoj od svojih *Himni noći* Novalis govori o smrti, i besmrtnosti, kao perspektivi preko koje je hrišćanstvo zaposelo svet. Razume se, počev od Platonovog *Fedona* koji je tu perspektivu umeo da načne. A sa *snom* pak, kad mi se već vezuje za *smrt*, valja ići još dalje, u vreme i kod vidovitih koji Platonu ne bi podneli, ali ni koje Platon, na žalost, nije podnosio. Možda otuda tim prvima treba dati poslednju reč na ovom mestu o smrti. No, operišući sa *smrcu*, ni hrišćanstvo nije moglo da izbegne a da, više ili manje skriveno, ne upozna jedan luk preko kojeg se smrt objavljivala drukčije nego što je ta najmoćnija i najvlastoljubivija institucija vere mogla i smela da dozvoli. Ne mogući drugo a da ne uzdrma svoje temelje, tolerisala ju je i gledala da je preusmeri, obloži svojim smislom, stavivši je čak jednog trenutka u samo središte svoje duhovne teritorije kao vrhunsku praksu verovanja, ali, naravno, pod drugim imenom. Krijući telesno poreklo tog luka, veličajući ga kao nebeski dar, kao gospodar smrti hrišćanstvo je, obećavajući besmrtnost, »propustilo« da zabrani za ljude najopasniji oblik smrti. I zato je prepredena istorija i dalje klicala: živelja smrt! Preteća i nasilna smrt, često s hrišćanskim odobrenjem.

Vratimo se luku po kojem jedna pokrštena i prekrštena smrt kliza u sama nedra hrišćanstva i istinskono kretanju koje oživljava taj luk. Uđimo onda u crkvu Santa Maria della Vittoria. U kapeli porodice Cornaro, pred centralnim parom figura može se samo sanjati. Obe u prirodnoj veličini, od mermera u boji, izvajao je, u sklopu projekta čitave kapele, od 1645. do 1652. godine, vajar i arhitekta Gianlorenzo Bernini, jedan od najglasovitijih graditelja i umetnika toga doba. Figure predstavljaju jednog anđela sa strelom u ruci i svetu Terezu, zvanu u crkvenoj istoriji po mestu rođenja — »iz Avile«. Bernini je prikazao svetu Terezu iz Avile u jednom naročitom trenutku. Ona je u ekstazi.

Teresa de Cepeda y Ahumada, rođena 1515. godine u španskom gradu Avila (a dušu zauvek predala Bogu 1582. godine u Albe de Tormes), zaredila se u dvadesetoj godini kao karmelićanka. Čuvena španska mističarka bila je i pesnikinja, i autor je, pored autobiografske *Knjige života*, i *Misli o »Pesmi nad pesmama«*, kao i zbirki mističkih stihova, niza mističkih rasprava, među kojima je najpoznatija *Unutrašnji zamak*, koja opisuje njeno putovanje kroz sedam »boravišta« duše. Njeno pisanje predstavlja jedan od vrhunaca kastiljanskog jezika, kako tvrde poznavaoци.

Duboki, bezdani zanos otelovljava figura u komotnoj hrišćanskoj tunici. Ni najneupućeniji pred Berninijevom svetom Terezom, kao dete pred golim carem, meće moći da promaši. U njenom izrazu prestaje svaki jezik reči i govori jedino tavni jezik tela. Nemoguće je ne videti ono što je Bernini nesvesno otelovio u svom delu. Lice svete Tereze zrači nekom dvosmislenom boli. Pa čime je to svetica obuzeta? Odgovor jedino još može da pita. Bezdanom koji se samo telom misli i piše? Bezdanom koji nas podučava kako se telo čita, kako živi i umire? Bez porekla i cilja...

To je čas bez daha; sveta Tereza izdiše. Njena mistička ekstaza je, čini se, ekstaza smrti. Ali, otkuda onda neki slatki